

**ГОЛОД 1932-1933 РОКІВ -
НАЙБІЛЬША
ТРАГЕДІЯ
УКРАЇНИ**

**Матеріали
науково-практичної
конференції**

ГОЛОД 1932–1933 РОКІВ – НАЙБІЛЬША ТРАГЕДІЯ УКРАЇНИ

Матеріали науково-практичної конференції

Упорядник Володимир Іванців

Біла Церква

Альманах “Біла Церква” —
Видавець О. В. Пшонківський

2003

ББК 63.3 (4 УКР)615-4я43

Г61

Голод 1932-1933 років – найбільша трагедія України: Матеріали науково-практичної конференції /Упорядник Іванців В. О. – Б. Ц.: Альманах “Біла Церква”, видавець О. В. Пшонківський. 2003 – 52 с.

У збірці вміщені доповіді та рекомендації, виголошені на науково-практичній конференції в Білій Церкві, зиніційованій Білоцерківським міськрайонним об'єднанням ВУТ “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка і проведеної 25 листопада 2003 р. за підтримки міського виконавчої влади (міський голова п. Шуліпа Г. В.), Білоцерківського краєзнавчого музею (директор п. Діденко Л. М.), міських організацій УРП “Собор” та УНП.

ISBN 966-8545-03-6

© Пшонківський О. В

ГОЛОД 1921-23 РОКІВ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА БІЛОЦЕРКІВЩИНІ

Початок 1920-х років, як і радянський період взагалі, ще й сьогодні залишається малодослідженим напрямком в сучасній українській історіографії. Причому це стосується як концепцій суспільного розвитку, філософського аналізу цього періоду нашої історії, так і опанування джерельною базою вітчизняних архівів.

На жаль, українська держава, яку уособлюють, перш за все, виконавча та законодавча гілки влади, не сприяє проведенню досліджень. Більше того, спостерігається тенденція приховувати й ту інформацію, яка стала доступною в часи “відлиги” першої половини 1990-х років.

Не дивно, що досі в уявленні про минуле України панують старі радянські “міфи”.

Така “міфологія”, або сукупність “міфів”, відноситься і до початку 1920-х років. Регіональна історія часто зводиться до загальнодержавних (або ж взагалі – загальноросійських) концепцій, на які нанизуються окремі розрізнені факти. Такі “історичні огляди” часто створюють неправильне уявлення не лише про місцеву історію, але й загальноукраїнські історичні процеси. В своїй більшості це стосується й історії Білоцерківщини, зокрема – цього періоду.

Голод 1921-23 років загострив усі внутрішні проблеми й без того виснаженого військовими подіями Першої світової та громадянської війни, хворого білоцерківського суспільства. Як зазначають сучасні українські дослідники, уявлення про зміну політики військового комунізму на Україні після березня 1921 року, коли за рішенням X з’їзду РКП(б) було юридично скасовано продрозкладку, не відповідає дійсності. До весни 1922 року ця економічна політика більшовицького уряду продовжувала нищити селянські господарства України.

Початок 1920-х років на Білоцерківщині характеризується корінними змінами в житті місцевого населення, які були спрямовані на перетворення економічних, релігійних та культурних відносин у суспільстві. Подібні революційні зміни в побуті, який встановлювався віками і був достатньо консервативним, неможливо пояснити внутрішніми чинниками.

Такі зміни стали можливими лише при застосуванні військової сили – в цей час, наприклад, в Білій Церкві розташовується 45-а дивізія. Пам’ятаючи про сумні події громадянської війни, коли різноманітні військові формування не дуже зважали на інтереси місцевого населення в задоволенні своїх життєвих потреб, при вступі цієї дивізії в місто білоцерківська громада в особі робітника-столяра Рувіна Арона-Берковича Липовецького за власні кошти

обладнала і устаткувала всім необхідним казарми для червоноармійців. Фактично ця дивізія, а також інші збройні формування, які розташовувалися на Білоцерківщині, були протягом довгого часу важливим “аргументом” в місцевих політичних відносинах.

Це не видається дивним, якщо згадати, що тільки наприкінці 1922 року члени більшовицької партії змогли отримали більшість у органах місцевої виконавчої влади. Цікава інформація з цього приводу подається в доповіді відділу управління Білоцерківського повітового виконавчого комітету від 15 лютого 1922 року. Торкаючись політичного стану в повітах, завідувач відділу, зокрема, зазначає: “Отношение же селянства ко Соввласти сочувственное, а к коммунистам – отрицательное”. До цього варто додати, що тільки наприкінці 1922 року члени більшовицької партії змогли отримали більшість у органах місцевої виконавчої влади. Але ще довго і після цього, коли під час виборів до сільських, волосних, чи районних рад проходили представники інших соціально-політичних груп, результати виборів скасувалися і проводилися перевибори.

Яким же чином могла утриматися при владі невелика група людей (партія), яка не була потрібна громаді як у місті, так і на селі, і яка турбувалася лише про те, щоб взяти данину, а не віддати? Чому населення Білоцерківщини терпеливо зносило порушення релігійних, соціальних, національних традицій?

Вірогідно, однією із важливих об’єктивних причин була чітко розроблена система організації структури органів влади та виборчої системи. Утворювати місцеві органи влади дозволялося лише там, де представники пануючої групи могли розраховувати на підтримку виборців. Саме тому міське самоврядування, легітимні органи якого були ліквідовані на початку 1919 р., в Білій Церкві відроджується лише в 1926 році.

Відсіюванню небажаних “елементів” слугувало й законодавство. Відповідно до Конституції УСРР 1919 року (ст. 21), виборчих прав позбавлялися певні верстви населення: служителі релігійних культів, ченці, торговці, підприємці та ін. Під час виборів до Білоцерківської міської ради 1926 року із загальної кількості виборців – 13161, позбавлені виборчих прав були 1667 чоловік (~13%). Подібні обмеження виборчих прав були підтвержені і Конституцією УСРР 1929 року (ст. ст. 67, 68). За даними на 1930 рік з 16678 мешканців міста виборчого віку виборчі права мали 12433 чоловік. Тобто права обирати і бути обраними до міської ради було позбавлено 4245 чоловік (~25,5%). Крім цього, встановлювалися різні виборчі квоти для червоноармійців, робітників, селян, залежно від того, як оцінювалася їх “класова свідомість”.

Ще одним важливим фактором політичного панування були регулярні військові, а також інші озброєні формування, які розташовувалися на Білоцерківщині. Вони дозволяли придушувати прояви незадоволення місцевого (перш за все – сільського) населення, коли інші “аргументи” нової влади вже не діяли.

Зрозуміло, що лише наведених вище “важелів” недостатньо для забезпечення безумовного керування суспільством. Мабуть, неможливо дати однозначної, спрощеної відповіді. В кожному конкретному випадку треба

враховувати різноманітні фактори. Але безумовно – система політичної влади на Білоцерківщині на початку 1920-х років, як і цілком на Україні, дозволяла пануючій верстві безоглядно і безкарно проводити конфіскації, політичні та економічні утиски, репресії. Саме завдяки відсутності живого зворотного зв'язку між владними структурами і населенням стало можливим таке жахливе явище як голод 1921-23 років, а згодом – голодомор 1932-33 років.

*Хресна хода до пам'ятника Жертвам голодомору.
Листопад 2002 року.*

Зміст

<u>Іванців Володимир</u> , “Воскресають хрести...”	3
<u>Лук’яненко Левко</u> , У листопадові жалобні дні	5
<u>Ярмола Олександр</u> , Голодомор 1921-1923 рр. у контексті політичної ситуації на Білоцерківщині	15
<u>Махлай Світлана</u> , “Церковні цінності на допомогу голодуючим” 1921-1923 років	17
<u>Коломієць Валентина</u> , Форсована колективізація на Білоцерківщині. Застосування репресивних методів проти селянства	19
<u>Голомба Ілля</u> , Трагічні наслідки голоду 1932-1933 рр. на Білоцерківщині	24
<u>Стародуб Олексій</u> , <u>Чернецький Євген</u> , Село Заріччя Білоцерківського району в голодоморі 1932-1933 років	
<u>Бондар Анатолій</u> , Діти і голод	35
<u>Германчук Людмила</u> , Голодомор 1946-1947 рр. на Київщині	37
<u>Іванців Володимир</u> , Познака голодоморів і репресій у топоніміці та ономастиці Поросся	39
Рекомендації науково-практичної конференції просвітницько-краєзнавчої конференції Білоцерківщини від 25 листопада 2002 р.	41
Іменний покажчик	43
Література про голодомори на Пороссі та авторів-білоцерківців	44
Володимир Іванців, Страшний суд	45

Наукове видання

Голод 1932-1933 років – найбільша трагедія України
Матеріали науково практичної конференції

Упорядник В. Іванців.

Підписано до друку 14.11.2003 р.
Обліково видавничих аркушів 2,91
Формат 60x84 1/16
Папір Kum Lux. Гарнітура Times
Зам. № 40-11. Наклад 450

Оригінал-макет Р. С. Шерстюк
В колажі обкладинки використаний малюнок

В.І. Невінчаного.

*Видавництво "Альманах "Біла Церква"
01901, Біла Церква, вул. Ярослава Мудрого, 11*

*Видавець О.В.Пшонківський
Реєстраційне свідоцтво ДК № 1500 від 22.09.2003 р.
оф. 14, буд. 106, б-р 50-річчя Перемоги, м. Біла Церква,
Київська область, Україна, 09100
Тел.: (04463) 44122
e-mail: janina_book@magnus.kiev.ua*

Друк ПП О. В.Пшонківський

Г61   Голод 1932-1933 років – найбільша трагедія України:
Матеріали наук.-практ. конф. /Упоряд. В. Іванців. – Біла Церква:
Альм. “Біла Церква”: Вид. О. В. Пшонківський, 2003. – 52 с.

ISBN 966-8545-03-6

У збірці вміщені доповіді та рекомендації, виголошені на науково – практичній конференції в Білій Церкві, зініційованій Білоцерківським міськрайонним ВУТ “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка і проведеній 25 листопада 2003 р. за підтримки міської виконавчої влади, Білоцерківського краєзнавчого музею, міських організацій УРП “Собор” та УНП.

ББК 63.3 (4 УКР)615-4я43